

ZEMZEM TAŞGÜZEN POLAT • Evi Anlamak

ZEMZEM TAŞGÜZEN POLAT 1984 yılında Şanlıurfa'da doğdu. 2007 yılında Yeditepe Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. 2010'da "Düş ve Tasarım: Temel Bir Oluşuma İlişkin Soruşturma" isimli yüksek lisans teziyle İTÜ Kentsel Tasarım Bölümü'nden yüksek lisans derecesini, 2019'da "Domestik Yaşam: Bir Konut Kuramı İçin Altlık" teziyle MAÜ Mimarlık Bölümü'nden doktora derecesini aldı. 2007-2012 yılları arasında İstanbul'da çeşitli mimarlık ofislerinde çalıştı. "Zem düşlemekân" isimli kendi ofisinde 2013-2015 yılları arasında kentsel tasarım alanında işler üretti. 2015'ten bu yana Mardin Artuklu Üniversitesi'nde çalışıyor. Konut ve kent araştırmaları, domestik yaşam, gündelik hayat, tasarım sürecinde yeni yaklaşımlar alanlarında akademik çalışmalarına devam ediyor.

İletişim Yayınları 3454 • Araştırma-İnceleme Dizisi 587

ISBN-13: 978-975-05-3691-5

© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

I. Baskı 2024, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKİ ESER Rabia Taşgüzen

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Yağmur Yıldırım

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ZEMZEM TAŞGÜZEN POLAT

Evi Anlamak

*Fetva'ya, anneme,
ve yeğenlerime...*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	
Evi Anlamanın Yolları	17
Metodolojiye dair	29
Kitabın izleği	34
BİRİNCİ BÖLÜM	
Nesilden Nesile Bağlanmanın Yeri Olarak Ev	39
Günelik hayat	43
1960'lar... 1970'ler...	43
1980'ler...	48
Sokak, mahalle, komşuluk ilişkileri	55
Ev deneyimi: Babamın çocukluğundan (1950'lerden) benim çocukluğuma (1990'lara)...	59
Hayat/Heyat	62
Musluk	64
Zahire evi/Mutfak	66
Ambar/Tahta sandık	69
Tandırılık/Tandırılık	70
Eyvan	72
Hayata penceresi olan oda/Oturma odası	73
Sokağa penceresi olan oda/Yatak odası	75
Banyo	76

İKİNCİ BÖLÜM

Dışarı Açılmanın Yeri Olarak Ev	79
Gündelik hayat	83
Bahçe, sokak, komşuluk ilişkileri	88
Lojman kesitleri (1990-2018)	94
Lojmanda “yeni trend”: Kentsel dönüşüm	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Uyumlanmamanın Yeri Olarak Ev: “Ev Bir Giysi Değildir!”	107
Olanla yetinmemek: Konutu “eve” dönüştürmek	113
Gündelik hayat	125
Komşuluk ilişkileri	128
Apartman kesitleri (1996-2013-2018)	130

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dışarının Gürültüsü: “Biz Evimizi Seviyorduk Aslında!”	137
Gündelik hayat	144
Park, mahalle, komşuluk ilişkileri	146
Dışarısı ve içerisi: Dinamiklerin değişimi ve taşınma	150

BEŞİNCİ BÖLÜM

Pandemide Ev: Evin Sınırları Üzerine Düşünmek	157
Mardin’in kentleşme serüveni	163
Pandemide ev deneyimi: Gündelik hayat, kentsel yaşam ve sınırlar	167
Tartışma ve Sonuç	175
KAYNAKÇA	183

ÖNSÖZ

Bazen bir kişinin hikâyesi daha geniş alanlara girilen bir noktaya oluşturur.

– Rebecca Solnit, *Yakındaki Uzak*, 2015, s. 199-200

İstanbul'da Mimarlık lisans eğitimini tamamlamamın ardından yurtdışı uygulama projeleri çizen bir ofiste çalışmaya, hemen akabinde de ilgi duyduğum alanda yüksek lisansa başladım. Birkaç farklı ofiste çeşitli alanlarda iş tecrübesi kazandığım ve yüksek lisans tezimi tamamladığım beş yılın sonunda kendimi mesleki anlamda daha “özgür” hissedeceğimi düşünerek, doğduğum ve ailemin yaşadığı şehir olan Urfa'ya 2012 yılında taşındım. Metropolde farklı ofislerde çalışmış olmanın verdiği özgüvenle daha öznel¹ bir mimarlık yapmayı, çevremi genişleterek kendi ofisimin adını duyurmayı hedefliyordum. Otuza yakın mimarlık ofisinin (2012 yıllarında) olduğu, üç yüzden fazla mimarın iş yaptığı “büyükşehir”de öncelikle nasıl işler yapıldığını gözlemleyebileceğim bir ortam oluşturdum. Terminolojilerin ve önceliklerin farklılaştığını, “iyi” mimarlığın nelerden oluştuğunu deneyimlemek başlangıçta şaşırtıcı geldi.

“İyi bir mimar” olabilmek için az uyumanın, sosyal ha-

1 “Düş ve Tasarım: Temel Bir Oluşuma İlişkin Soruşturma” isimli yüksek lisans tezim, mimarlık ve meslek pratiği gerilimine dair çeşitli sorular barındırıyor.

yattan fedakârlıkta bulunmanın, takım çalışmasına yatkın olmanın gerekliliği gibi çeşitli koşullarla güdülenen bir mimar adayı olarak, lisans dönemlerinden birinde İstanbul'un bir kıyısını dönüştürecek, metropolün periferi bölgelerinden birine sanat galerisi projesi ve merkezi bölgelerinden birine çok yataklı bir hastane tasarlayacak; çeşitli büyük ölçekli projeleri ve teorik dersleri tamamlayarak mimar kimliğini dört yılın sonunda almış olacaktım. Metropolde yeni mezun bir mimarın var olması, deneyimli bir mimarın ofisinde iş bulmasıyla mümkün olabiliyordu genellikle. Proje teslim tarihlerine göre değişen esnek çalışma saatleri, uzun mesailerin ve masa başında geçirilen hafta sonlarının sonucunda önemli bir projenin bir parçasında yer almak "iyi bir mimarlığın" göstergelerinden biriydi. Bu yolculuğun sonu "star" bir mimarın ofisine geçerek, daha prestijli projelerin ve çalışma ekiplerinin içinde yer almaya kadar uzanabiliyordu.

Diğer yandan Urfa'da bir projenin eskizi, çalışma taslağı bile değil; "etüt" idi. Etüt biter, müteahhit gelir, onay verir ya da bazen müteahhitin kendisi bir etütle ofise gelirdi. Uygulama projesinin adı "ruhsat" projesiydi. İyi mimar, projedeki demir miktarını en az çıkaran kişiydi aynı zamanda. İmar yönetmeliğini en iyi yorumlayan, yasadaki açıkları müteahhit lehine en iyi değerlendiren ve projenin metrekaresini arttırandı. Sadece mimarlara bakıldığında bile, azımsanmayacak sayıda insanın iş ürettiği, geçimini sağladığı projeler ise sadece konut projeleriydi. Özetle iyi bir mimar, "iyi konut" yapan mimardı. Bu "iyilik" hali ise yukarıda sözünü ettiğim, müteahhiti memnuniyet merkezli şeylerle doğrudan ilgiliydi. Mimarlık okullarında tartışılmayan, meslek pratiğinde ise pek sorgulanmayan çalışma hallerinden birisiydi bu.² İşveren-mimar ilişkisinin "ev üzerinden" ne şekil-

2 Burada bir sistem eleştirisi yapmaktayım. Mimara bir güç atfeden mimarlık eğitiminin (benim zamanımda) dışarıda (piyasada) bir karşılığı yoktu. Mimarlar-

lerde oluştuğunu ve gerilimlerin nerelerde yaratıldığını metropolden periferiye gelerek gözlemlemiş oldum.

Evin mekânsal boyutlarının her işlev için tefrişe en uygun şekilde ortaya çıkması önemliydi. Urfalılık halinin, kültürel alışkanlıkların evde en iyi şekilde karşılık bulması gerekiyordu ama burada kritik bir nokta vardı. Bir ev bunu yaparken aynı zamanda güncel beklentileri ve “moda” eklentileri “doğru oranda” harmanlamalıydı. Mesela Urfa’daki ilk yılda kimse bir giyim odasından bahsetmezken, sonraki yıllarda çizilecek tüm projelerde giyim odası artık bir “şart” olmuştu. Giyim odasının eve girişi, tabir yerindeyse, uzun zamandır gelmesi beklenen bir akraba gibiydi. Müteahhitler öncelikle onu soruyor, ev sahibi “onu” görmek istiyordu. Sonraki yıllarda daha yüksek fiyat aralığındaki evlerde ise kiler, pişirme odası, ütü/çamaşır odası gibi “yarı odaları” el birliğiyle üretiyor olacaktık.

Evin içinde bunlar olurken, dışı aynı mı kalıyordu? Urfa’nın ünlü nar bahçelerinin üzerinde hızla yükselen “modern” apartmanlarına bakarken bir yandan da birbirinin aynı evlerde oturduğumuzu düşünerek “bir şeyler bulmaya” çabalıyordum. Balkon korkuluklarında krom yerine ferforje kullanınca ne/ler değişecekti? Galerili apartmanlar, iç bahçeye bakan balkonlar, bazı geleneksel motiflerin yeniden üretilerek kullanımı hayatlarımızı nasıl etkileyecekti? Eve dair biçimsel farklılıklar peşindeyken; karşılaşma anında insanı “bulunduğu halden çekip alan” bir ev fikrini “tasarım” üzerinden araştırıyorken, buna ihtiyaç duyma halini oluşturan faktörleri sorgulamaktan uzaktım. Biçimin, malzemelerin, güncel beklentilerin, çevresel ilişkilerin birçok meslektaşım gibi “her şey” olduğunu düşünüyordum.

rın çoğu zar zor geçimini sağlayan, ofisi varsa bunun masrafları altında ezilen bir piyasa sarmalındaydı. Durum günümüzde daha da derinleşmiş ve her tür sorun katlanmış durumda.

Düşündüklerimi pratiğe aktarmaya uğraşırken (ve aktarmazken) eve dair bu ilgimin Urfa'da olmamdan öncesine dayandığımı keşfettim. Çapa'da yaşarken her sabah görmek için yolumu düşürdüğüm tek katlı, bahçeli, sarı boyalı evi uluslararası bir yarışma projesi için çalışmış, yanındaki bütün o sıralı, birkaç katlı apartmanların yanında onu eve dair “arzuların temsili” ilan etmiştim. J. Pallasmaa'nın *Tenin Gözleri*'nde (2011) yazdıklarını deneyimlememizi sağlayan evdi o: “Yaşamı yükselten, tüm duyularımıza birden seslenen, kendilik imgemizi dünya deneyimimizle kaynaştıran” yerd (s. 14). Böyle bir “ev” tahayyülünü somutlaştıracağıma dair beklentim vardı. Bu beklentimin karşılığını çeşitli nedenlerle bulamaması zamanla çatışma yaratacak ve ev projeleri çizmekten kaçan bir mimar olarak piyasada var olmaya çalışacaktım.

Bu çatışmanın ortasında kendime doktoraya başlayarak bir yol açtım. Her hafta Urfa-Mardin arası yaptığım yolculuklar ve aldığım dersler, ofisinde tek başına çalışan ilk kadın mimar olarak, kendi zihnimde ve çevremde tartıştığım konuları genişletti ve bana yeni perspektifler oluşturdu. “Gelecek ay ofisin kirasını nasıl ödeyecektim?”, “Konut tasarlayamıyordum peki ama başka neler yapabiliirdim?”, “Meslektaşlarımla (en azından çoğuyla) kavga etmeden nasıl uzlaşabilir ve dışarıya (işverenlere, kurumlara...) karşı ortak bir duruş ve dayanışma ortaya koyabiliirdik?” gibi sorular yerini durumu değiştiremeyeceğime dair kabule, konutun/evin başka boyutlarıyla ilgili (ve aslında hepsi birbiriyle ilişkili) akademik bir açılıma bıraktı.

Bir yandan tıpkı A. Suner'in (2005: 165) Nuri Bilge Ceylan filmleri için ifade ettiği “...hep 'ev'i çağrıştıran, daima 'ev'e bağlanan bir şeyler” vardı. Bunun benim kavrayışım olmasının ötesinde; kökleri daha derinlerde olan bir öğretinin ve düşünme sisteminin de parçası olduğunun çeşitli işaret-

leri vardır. Ev, modernliğin ve yarattığı çelişkilerin temsili haline getirilmiş bir mimarlığın “verimli” konularından biri konumunda. “İdeal ev” ve bunun karşısına konumlandırılan “yitirilen ev” söyleminin bazı ortak özellikleri var. Bunlardan en önemlisi, ikisi de farklı olmakla birlikte evi “tekil” bir imge üzerinden savunmaya ve kurtarmaya çalışır. Evin sürekli yenilenen, farklı şekillerde kurulabilen, değişen yapısına dikkat atfetmez. İkisi de mimara ve eylemlerine bir kurtarıcı pozisyonu ve sorumluluğu yükler. Mimar kurduğu mikro kozmosun içinde yaşayanları yönlendiren ve faaliyetlerini belirleyen yegâne kişidir. Bu iki anlayış, çeşitli zıtlıklar yaratmaları açısından da ortaklaşırlar. Ev ya işlevseldir ya değildir. Aidiyet hissedilen ya da hissedilmeyen yerdir.

Eve dair bu aşkın tahayyül ve hayal kırıklığı hali daha farklı sorular sormam gerektiğine dair doktora sürecinde önemli işaretler haline geldi. Evi bu “paradoks” durumundan farklı olarak nasıl anlayabilirdim? Bu zıtlıklar/ikilikler üzerinden yorumlama anlayışı nasıl değişebilirdi? Artun’un (2012: 121) sanatçı Cornelia Parker’ın “evi merkezine alan” çalışmalarını “...bilinen ama tanımlamaya gelmeyen sırlarla, anılarla, anlamlarla yüklü kişisel nesnelere...” olarak ifade etmesi gibi, evin farklı ifadelerinin de mümkün olduğunu gösteren bir yaklaşımın yöntemlerini aramak önemliydi.

Doktora tez çalışmama dayanan bu kitabın hikâyesi ise en az onun kadar uzun. Kitabı yazmaya başladığım yıl, Covid-19 pandemisi ve yarattığı belirsizlik, korku ve eve kapanma durumu öncelikleri değiştirdi. Bu dönemde eşyaların çoğunun bana ait olmadığı bir stüdyo dairede yaşıyor, bir taraftan “dünya durmuş” gibi görünürken diğer yandan her şeyin olanca hızıyla devam ettiği bir gündelikliğe uyanıyorduk. Evden dışarı çıkamazken bilgisayar ekranıyla evlerimizi dışarı açıyor; evin, dışarıdaki tüm eylemleri içerebileceğine dair bir sürü poster görüyor ve slogan duyuyor, kendimizi

buna inandırmaya çalışıyorduk. Bazıları eve kapanabilmiş ve “güvenli alanda” kalabilmişken, bazıları mütemediyen kargo dağıtıyor, eşya paketliyor, oradan oraya koşturuyordu. Kimileri evini yeni keşfederken, kimilerine evin duvarları üstüne üstüne geliyordu. Ne kadar insan varsa o kadar deneyim, ortaklığın içinde bir o kadar farklılık vardı. Pek bakılmayan bir alan, ev, birden her şeyin “merkezi” oluyordu... Böyle bir dönemde eve mesafelenmek istiyor, tüm günü kaplayan pratiklerin içinde el yordamıyla yönümüzü bulmaya çalışıyorduk.

Ev, zorlu, çetrefilli, gerilimli bir alan. Ev, Freud’un “tekinsiz” kavramıyla ilgili söylediklerini çağrıştırır; yabancı ve bilinmedik olanla değil, aşına ve çok iyi bilinen, ancak bastırılma sonucu yabancılaşmış olan bir şeyle karşılaşmanın potansiyel gerilimleriyle bizi yüzleştirir (akt. Suner, 2015: 175). Bu çalışmanın bu zorlu alanı anlamının ve açıklamanın bir yolu olarak görülmesini dilerim.

Bu yolda işimi kolaylaştıran çok insan oldu. Tez danışmanım Uğur Tanyeli’ye, tezimi Tanıl Bey’e yollamam için motive eden Zeynep Ataş’a ve Yuvacan Atmaca’ya, lisans eğitimim boyunca desteğini sevgisiyle birlikte hep hissettiğim çok kıymetli hocam Bahar Deniz Çalış Kural’a ne kadar teşekkür etsem az kalır. Neredeyse her metnimi heyecanla okuyan ve tartışmaya açan canım Hande Cedimoğlu’na bana benden de çok inandığı için, kardeşim Kübra Taşgüzen Taş’a birçok eve/sahaya benimle gelerek hatırlamama olanak sağladığı için sonsuz teşekkürler. Zekâsına hayran olduğum aneme, çünkü onun hafızası, deneyimi ve sözünden güç alıyor bu çalışma; canım babama, kardeşlerime, arkadaşlarıma, Ali Çevrim’e; bu kitapta ismi geçen komşularıma, görüşmecilere en içten teşekkürlerimle... Onlar olmasaydı bu çalışma da olmazdı. Tanıl Bora’ya heyecanımı hep diri tuttuğu için, ben bırakmışken hatırlattığı ve çalışmaya devam etme-

mi sağladığı için çok çok teşekkürler. Pandeminin belirsizliğinde, kendimize sevgi dolu yeni bir yol açtığımız Mehmet'e, eşime; dünyanın en güzel gülüşüyle yaşamı daha da güzelleştirdiği için, varlığı ve şefkati için minnettarım.

Hayatta dönüm noktaları var. Şu andan geçmişe bakınca hayatımın dönüm noktalarından birinin, ortaokulda Fetva Hoca'mla tanışmak olduğunu net bir şekilde görebiliyorum. Dünyaya çekingenlikle ve biraz da korkuyla bakan minik kız çocuğunu, başka insanları, kentleri ve mekânları tanımasına olanak sağlayacak bir dünyayla tanıştırdı: kitaplar, edebiyat... O engin dünyayla birlikte içinde olduğum dünyayı da daha merak eder ve sever oldum. Hâlâ daha öyle, kelimeleri yolumu aydınlatıyor...